

CZÁRÁN GYULA BARLANGOKKAL KAPCSOLATOS TEVÉKENYSÉGE

Czárán Gyula örmény származású, de a 18. sz. elején már Erdélyben és 1830-ban magyar nemességet és seprősi előnevet kapott földbirtokos családba született Seprősen (Şepreuş). A kor szellemének megfelelően – műszaki érdeklődése ellenére – jogot tanult Pesten és Bécsben, de súlyos betegségei (himlő és tüdőgyulladás) miatt kénytelen volt abbahagyni tanulmányait és visszatért a szülői házba, ahol apja kívánságára a gazdaságot irányította.

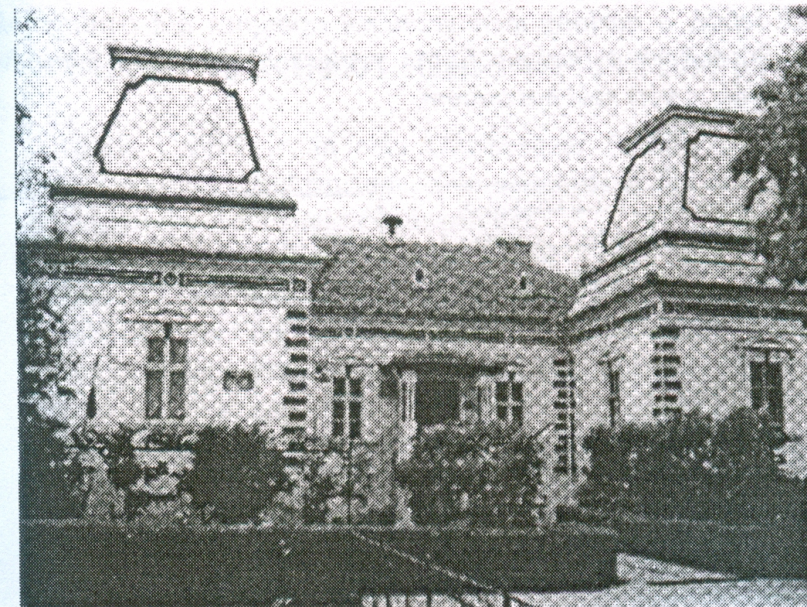
Ehhez sem kedve, sem érzéke nem volt, arra azonban maradt ideje, hogy a hegyeket járja és beutazza Olasz-, Francia- és Németországot, Svájcot és Ausztriát stb., ahol tapasztalatokat szerzett a hegyi turizmus kiépítéséről, szervezetségéről.

Apja halála (1890) után a birtokot bérbe adta és Menyházára (Moneasa) költözött (szeretett hegyei közelébe), ahonnan kiindulva járta be a Bihar hegyeit és hátralevő életét (és vagyonát) a hegység és barlangjai turisztikai feltárásának szentelte.

Hogy ezzel kapcsolatos szakismereteit bővítse, 45 évesen beiratkozott a selmecebányai Bányászati Akadémiára, ahol 3 évet töltött el.

*seprősi Czárán Gyula
Gyula Czárán von Seprős*

*A Czárán család háza Seprősen
Wohnsitz der Familie Czárán in Şepreuş*

Turisztikai feltáró munkássága mellett meglepően gazdag a barlangokkal kapcsolatos tevékenysége. Előtte csak Adolf Schmidl járta be a Bihart és írta le a jelentősebb barlangokat 1863-ban (Das Bihar-Gebirge), majd K. Nagy Sándor (Biharország) 1884-ben írt le néhány barlangot.

Czárán számos olyan barlangot fedezett fel, melyeket nehéz megközelíthetőségük miatt sem a nagy elődök, sem a helyi lakosok, erdei munkások nem ismertek.

Egyik kiemelkedő feltárása, kiépítése 1899-ben a Meleg-Szamos vadregényes forrásvidékén

volt, melynek a *Szamosbazár* nevet adta, benne a 200 m hosszan végigjárható sziklaalagúttal, az Aragyasza-várral és több kisebb barlanggal. E csodálatos természeti szépséget a Turisták Lapjában ismertette, mely 1905-ben 39 oldalas különnyomatként is megjelent.

Legjelentősebb barlangi tevékenysége a *Meziádi-barlang*hoz (Peștera Meziad) fűződik. A barlang első szakaszát már Schmidl is ismerte, leírta. Czárán először 1880-ban kereste fel a barlangot. Később az egész, közel 3,5 km hosszú barlangot felkutatta, lépcsőkkel, létrákkal járhatóvá tette, és a cseppkő-képződményeket elnevezte. Munkáját 1902-ben fejezte be és a következő évben megjelent, 263 oldalas „*Kalauz a Biharfüredi kirándulásokhoz*” c. könyvében 16 oldalon ismertette és adott útmutatót a bejáráshoz.

Életének utolsó éveiben (1903) tárta fel (Handl Károly vasúti pályamesterrel és dr. Veress István révi ref. lelkésszel) robbantásokkal és vízszintsüllyesztéssel a révi *Zichy-barlang* (Peștera Vadu Crișului) bejáratát, majd járatait, melynek 18 oldalas kalauzát is megjelentette.

Ebből érdemes idéznünk Czárán magyarosítási szándékát az akkor még hiányzó szakszavakat illetően: *Báb-oknak nevezem a barlang talajából felnyúló, alulról felfelé nőtt képződményeket (a stalagmitokat). Csap szóval jelölöm azokat, melyek felülről lefelé, a barlang mennyezetéről csüngnek alá (stalagtitok). Azon burkolatoknak jelölésére pedig, melyek a barlang falain végigszivárgó vízből képződve, ezeket mintegy páncélszerűen beborítják, a vért szót használom.*

A Szamosbazár barlangalagútja
Durchgangshöhle im Szamos-Schlucht

KALAUZ

A BIHARFÜREDI =
KIRÁNDULÁSOKRA.

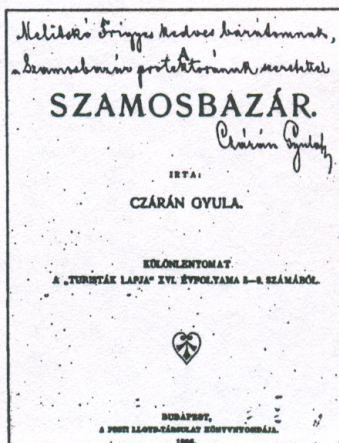
NEM FÁRAD AZ, KI NEM SZALAD;
S KI NEM FÁRAD: MESSZE HALAD.

IRTA:
CZÁRÁN GYULA.

Belényes,
Sősemann László nyomdója.

Czárán Gyula néhány
írásműve
Einige Schriftwerke von
Gyula Czárán

A révi Zichy-cseppkőbarlang.

Irta: CZÁRÁN GYULA.

Kétlen le nyomtat az „Erdély” 1903. 1-2. sz.-ből.

Ára 20 fillér.

(Az E. K. E. barlangkutató osztálya javára.)

KOLOZSVÁR,
AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA
1905.

Érdekes megfigyeléseket írt le a *Kalugyeri Dagadó-forrás*ról a Kalauz Biharfüredi kirándulásokhoz c. könyvében (1901)

Leggyorsabban követik tavasszal vagy esős nyáron a kitörések egymást; úgy hogy ilyenkor a víz negyedóránként kétszer is kidagad és elapad. Később hova tovább annál hosszabb idő közöket tart a kidagadás s a nyár vége felé már 1–2–3 óráig is kell egy-egy kitörésre várakozni; míg végre ősszel szeptember – októberben a kidagadás nem is jelentkezik.

1905. december 14–16. között – már betegen, halála előtt 3 héttel – a nagy hideg ellenére felkereste a forrást és állandó ott tartózkodással megfigyelhette, hogy a forrás – a hiedelemmel és az általános véleménnyel ellentétben – télen is működik.

Czárán barlangtani munkásságát összefoglalva:

Számos korábban nem ismert barlangot fedezett fel.

Több nagy barlangot tárt fel, tett járhatóvá a látogatók számára: Szamosbazar, Meziádi-barlang, Csodavár, Révi Zichy-barlang.

Valamennyi barlangot túrakalauzaiban, cikkeiben ismertetett, a nagyobbakról részletes bejárási útmutatót adott.

Összességében 48 azoknak a barlangoknak a száma, melyeket vagy felfedezett, vagy kiépített, vagy cikkeiben, kalauzaiban leírt, ismertetett.

Életének utolsó hónapjaiban egyre rosszabbodó szívbaja következtében végül korán, 1906. január 5-én, 59 éves korában elhunyt.

A konferenciát követő szakmai tanulmányúton meglátogattuk Menyházát, ahol felkerestük Czárán egykori házát és a helyi temetőben sírját. Halálának 100. évfordulója alkalmából koszorút helyeztünk el síremlékén.

HÖHLENKUNDLICHE AKTIVITÄTEN VON GYULA CZÁRÁN

Gyula Czárán ist in eine Gutsbesitzer Familie in Seprös (Transsylvanien) geboren. Die Familie stammt aus Armenien, aber seit Anfang des 18. Jahrhunderts lebt in Transsylvanien, wo sie ungarische Adelstitel bekommen hat.

Gyula Czárán hat auf Wunsch seines Vaters Jura studiert, aber sollte seine Studien wegen schweren Krankheiten (Pocken, Lungenentzündung) abbrechen. Hat zur Familiensitz zurückgekehrt und das Gut verwaltet. Daneben hat er seine geliebten Berge besucht und auch mehrere Reisen in Italien, Frankreich, Schweiz, Deutschland, Österreich u.a. gemacht, wo er der Ausbau und die Organisation der Bergtouristik kennengelernt hat.

Nach dem Tod seines Vaters hat das Gut verpachtet und hat sein nach-stehendes Leben (und Vermögen) für die touristische Erschliessung des Bihargebirges gewidmet.

Vor Gyula Czárán hat das Bihargebirge nur Adolf Schmidl (1863) und Sándor K. Nagy (1884) besucht und Beschrieben. Czárán hat auch sehr viele Höhlen entdeckt, die – wegen ihren schweren Erreichbarkeit – für die grosse Vorfahren und auch für die einheimische Waldarbeiter nicht bekannt waren.

Eine bedeutende grosse Erschliessung hat er 1899 im Quellgebiet des Warmen Szamos Flusses durchgeführt, wo eine 200 m lange Durchgangshöhle und etliche Kleinhöhlen begehbar wurde. Die Beschreibung dieses wunderbare Gebietes hat er 1905 in *Turisták Lapja* (Blatt der Touristen) erschienen lassen, die in 39 Seiten auch als Sonderdruck erschienen ist.

Die bedeutendste Erschliessung hat er in der *Meziader Höhle* geschafft. Die Höhle hat er erstes Mal 1880 aufgesucht. Später hat er die ganze, fast 3,5 km lange Höhle entdeckt, mit

Treppen, Leitern zugänglich gemacht. Die Arbeit hat er 1902 beendet und in seinen 1905 erschienenen *Kalauz a biharfüredi kirándulásokhoz* (Wegweiser zur Ausflüge in Biharfüred) in 16 Seiten beschrieben.

In den letzten Jahren seines Lebens hat er zusammen mit den einheimischen Károly Handl Bahnmeister und dr. István Veress reformierter Pfarrer der Eingang der Zichy-Höhle (jetzt Pestera Vadu Crisului) mit Sprengungen und Wasserniveau-senkung geöffnet und die Höhle zugänglich gemacht. Auch über diese Höhle hat er ein Wegweiser erschienen lassen. Hier hat er für die damals noch fehlende ungarische Ausdrücke für Stalaktit, Stalagmit usw. ungarische Wörter empfohlen.

Wichtige Beobachtungen hat er Mitte Dezember 1905. – drei Wochen vor seinem Tod – bei der intermittierende Quelle von Kalugyer gemacht, und hat bewiesen, dass die Quelle – gegenüber den allgemeinen Meinungen – auch im Winter tätig ist.

Nach seiner immer verschlechterten Herzkrankheit hat er früh, im Alter von 59 Jahren, am 5. Januar 1906 erlegen.

Zusammengefasst hat Gyula Czárán insgesamt 48 Höhlen und Karsterscheinungen entdeckt oder erschlossen und beschrieben in seinen Wegweisern oder Artikeln.

Die Teilnehmer der Konferenz-Exkursion haben in Menyháza (Moneasa) das Wohnhaus und das Grab von Czárán aufgesucht und den Letzteren bekränzt.

IRODALOM

CZÁRÁN GY. (1900): Útívázlatok Móczipotámiából – Erdély IX. évf. 1., 2., 4., 6., 7., 11/12. sz.

CZÁRÁN GY. (1905): A révi Zichy-cseppkőbarlang – Erdély 1-2. sz.

CZÁRÁN GY. (1905): A Szamosbazár – Turisták Lapja XVII. évf. 5–9. sz.

CZÁRÁN GY. (1905): Cseppkőbarlangok Rév környékén

EGRI F. (2001): Csak az hal meg, akit elfelejtenek – Erdélyi Gyopár 1. sz. p. 10-14.

CZÁRÁN GY. (1906): Csodavár (Leviathanopolis) – Erdély XV. évf.

HAZSLINSZKY T. (2004): A Baradla-barlang 19. századi nevezetes látogatói – Érc- és Ásványbányászati Múzeum, Rudabánya 92 p.

HAZSLINSZKY T. (1986): Czárán Gyula – Karszt és Barlang II. p. 119–121.

HAZSLINSZKY T. (1991): A Baradla-barlang múlt századi vendégekönnyvei – Karszt és Barlang I–II. p. 57–64.

HAZSLINSZKY T. (2002): A Baradla-barlang 19. századi – barlangokkal közelebbi kapcsolatba került – látogatói a korabeli vendégekönnyvek alapján – Karsztfejlődés VII. BDF Természetföldrajzi Tanszék, Szombathely, p. 53–72.

MÁTYÁS V. (1988): Bihar-hegység turistakalauz – Budapest 214 p.

SCHMIDL, A. (1863): Das Bihar-Gebirge – Wien

SZABLYÁR P (1997): Czárán útjain – Élet és Tudomány 50. sz. p. 1371–1373.

Erdélyi Gyopár (1997): Czárán Gyula emlékszám – E. K. E. Kolozsvár 3. sz. p. 1–57.